Поодиноке число 1 зл.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЗОКРЕМА ЧИТАЙТЕ:

ЛЬВІВ СІЧЕНЬ 1936

ЗМІСТ:

INHALT:

SOMMAIRE

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: Д-р Карло Коберський.
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, вул. Чарнецького 26.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

З друкарні Наук. Товариства ім. Шевченка, Львів, Чарнецького 26

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland

Ч. 1.
СІЧЕНЬ
1936.
РІЧНИК IX.

НА ОКРАЮ ДНІВ

ДО ПІДСУМКІВ ЗА 1934 Р.

Статистичне бюро РСУК закінчує саме рахункові підсумки діяльности кооператив РСУК за 1934 рік. (У нас ці підсумки приходять пізніше, як в других союзах, з причини більшої роздрібнености кооп. сітки).

Головні позиції збірного білянсу за 1934 р. подав уже до прилюдного відома нач. директор РСУК О. Луцький на краєвій організаційній конференції Окр. Союзів 8. XII. м. р. (ГКЧ. ч. 50). Проти безсумнівних успіхів, як поправа стану окружних союзів і загальний зріст оборотів в товаровій ділянці, деяке зменшення пересічні нестягнених товарових кредитів, як врешті позитивні висліди райфайзенок — стоять ще поважні »мінуси«. Це передовсім поменшення оборотових фондів в українбанках, зменшення оборотів і зріст товарових кредитів у міських споживчих кооп-вах; часто-густо тенденція до віднови боргування по сільських товарових кооперативах, врешті, хоч невелика, та все таки страта у збірному білянсі районових молочарень.

Про спадкову тенденцію в українбанках писалося вже доволі в нашому журналі якраз у 1934 р. (статті рев. інж. Ольхового); положення у рай. молочарнях вимагає поважної наукової анализи причин лихого стану деяких одиниць. Одначе безсумніву найбільш рішаюче значіння для цілої структури системи РСУК має стан сільських господарсько-споживчих крамниць.

З цього погляду дивлячись, треба собі ясно сказати, що наші успіхи в ліквідації залишків товарового кредиту в році 1934 — невеликі. Нехай говорять числа:

1951 звітуючих кооп-в (без волинських!) у **1933 р.** виказало зл. 2.122.60 товарових довжників, а 2029 звітуючих кооп-в (без волинських!) у **1934 р.** виказало зл. 2.041.800 товарових довжників. Це значить, що в р. 1933 (рахуючи й волинські кооп-ви) припадало пересічно на 1 кооперативу нестягнених боргів 1087 зл., а в наступному 1934 р. — 1006 злотих. Поступ деякий є, але який же він незначний проти величі розборгованої суми! Всього 8%.

Коли порівняти з цим темпо ліквідації товарових кредитів в попередніх роках, то бачимо велику ріжницю. Стан товарових довжників по сільських закупочно-збутових кооперативах був:

1930 р. кооп-в 2341 — боргів 4.030.900. Пересіч **1722** зл.
1931 р. кооп-в 2355 — боргів 3.369.200. Пересіч **1420** зл.
1932 р. кооп-в 2272 — боргів 2.851.800. Пересіч **1211** зл.
1933 р. кооп-в 2243 — боргів 2.382.500. Пересіч **1062** зл.
1934 р. кооп-в 2029 — боргів **2.041.800.** Пересіч **1006** зл.

(Рік 1934 без волинських кооператив. — Повну математичну точність порівняння утруднює вдечім факт, що в числах за 1934 вже нема волинських кооператив; одначе для кінцевої кольони — пересічі — це не має великого значіння).

Що темпо сплати боргів звільняється, це має своє частинне оправдання в дальшому погіршуванні господарських умовин взагалі. Але тим не менше факт цей мусить кооператорів насторожити до найбільшої чуйности і бути для них товчком для збільшення інтенсивности праці. Бо якби мало так далі йти, тоді перед нами загроза утрати позиції »товарових довжників« з реальних активів збірного білянсу. А це ж сума не мала — 2 міліони зл., в часі, коли сума вплачених уділів в цім кооперативнім секторі виносить всього не цілих 1,400.000 зл.

НЕВЧАСНІ ЗАБАГАНКИ.

Як уже згадувалося в нашій пресі (ГКЧ), в кругах луцької експозитури »Звйонзку Спулдз. Рольн. і Заробкових« зродилася невмісна думка ...фузіонувати або навіть ліквідувати українські кооперативи, перебрані від РСУК. Початок зроблено з кредитовими. Кооператори з проводу »Звйонзку« хотіли б перещіпити на терен Волині ті методи будівництва кредитового спілчанства, які не здали життєвого іспиту навіть у густо залюдненій, з доброю комунікацією та освіченішим населенням Познанщині. Їхній традиційний шаблон каже їм, що, мовляв, »рацію існування« мають тільки кредитівки з великим районом діяльности, з великими капіталами (хочби й зазиченими від банків, а не зібраними у свойому окрузі) і т. д. Їм очевидно зовсім чужий дух Райфайзена, який здав блискучо іспит навіть в умовах Німеччини, котрий каже, що чим менший район діяльности — тим здоровіша й дешевша фінансова господарка кредитової кооперативи, тим більше є можливостей витягти на ощадність укритий гріш з найдальших селянських хат. Вони мабуть не доцінюють обставини, що 100 злотих, зібраних у власному селі, має більшу вартість, як 1000 злотих кредиту принесених до села з міського банку, і то як під матеріяльним так і моральним оглядом. Доктринера Шульце-Делічівських »районових« кооператив болить те, що десь там, у якихось Млинах, може собі безкарно існувати і щось робити якась »паршива« місцева кредитівка, не ним пляново« орґанізована, не ним вселаскавіше кредитом дотована і взагалі ніякої помочі згори не вижидаюча!

РСУК вніс до Кооп. Ради рішучий спротив проти такого

»патронування« варшавським союзом над нашими волинськими кооперативами. Він жеж не дістав цих кооператив на те, щоби вони мали впасти жертвою його орґанізаційних експериментів, які не числяться з підставою кооп. руху: з членом та його волею! Кооперація і кооперативний союз це не староство, ані не повітовий виділ, де можна робити всякі реорґанізації, не питаючи згоди населення! Це таки щось іншого!

ЗМІНА ЗАКОНУ ПРО КАРТЕЛІ.

Дня 28. листопада ц. р. проголошено декрет польського уряду, яким уведено деякі зміни до закона з березня 1933 р. про картелі. Тенденція нового декрету змагає до збільшення управнень міністра торгівлі і промислу відносно картелів. Головна зміна йде в цьому напрямі, що рішення про розвязання картелю видається без ухвали картелевого суду, децизією міністра і хоча картель має право відкликатися до рішення карт. суду, то цей відклик не має здержуючої сили для виконання зарядження.

Обовязок реєстрації всіх змов, які змагають до монополізації ринку, а тим самим носять характер картелів, остає в силі.

На основі цієї новелі наступило вже розвязання кількох десятків картелів, на жаль не тих найважніших.

ТОДІ, ЯК ГОВОРИТЬСЯ ПРО ШКІДЛИВІСТЬ КАРТЕЛІВ...

Як доносить »Пшеводнік Ґосподарскі«, орґан »Т-ва Орґ. і Кружків Рільн.«, міністерство торговлі і промислу на внесення Торг. Пром. Палати у Вильні зарядило, що фірма, яка хоче торгувати льном або його експортувати, мусить бути членом »Союзу для торґовлі й експорту льну« у Вильні.

Анальоґічне зарядження мало вийти також в районі львівської Торг. палати, де установлено примус належання до »Стоваришення експортерів і купців льну й конопель південних земель Польщі« у Львові. (Згаданий »Пшеводнік« подав цю вістку за »Цодз. Ґаз. Гандльов-ою« ч. 221). Коли це донесення відповідає дійсності, тоді маємо новий торговельний картель і то примусовий. (В »Моніторі« такого розпорядку досі не було). Нема хіба сумніву, що це різко суперечилоб проголошеній новим кабінетом лінії поборювання картелів, з окрема торговельних. Картель в ділянці торгівлі краєвими текстильними сирівцями бувби направлений очевидно проти дрібного продуцента — селянина. Він має на меті через створення монополю поставити продуцента у примусову ситуацію в ділянці цін. Не треба додавати, що таким чином робиться одночасно як найгіршу прислугу справі поширення культури текстильних рослин в краю; нужденні ціни за цей продукт нікого не заохочуватимуть до їх плянової, промислової управи.

Експортери льну одержують від скарбу експортову премію у висоті 70 зл. за кожну виекспортовану тону. При сподіванім в р. 1935 експортові 16.000 тон це зробилоби поверх 1 міліона злотих!

Таким чином окрім солідного монопольного зарібку на закупі сирівцю від селянина, торговці малиб одержати ще міліоновий даруночок з публичних грошей.

Як доносить поінформована преса, стаття в »Пшеводніку« мала спричинити слідство в справі господарки виленського й львівського експортових союзів, особливо тому, що вони мали допускати до експорту навіть зовсім підлий випадковий матеріял. Аби інтерес ішов...

ПРАВИЛЬНА ЛІНІЯ.

В часі, коли в ріжних країнах захитана крізою рільнича кооперація звертає благальні очі на державу, прохаючи від неї явних чи скритих підмог, коли також в Польщі зроблено кооп. молочарству надію на »подаяніе свише« у формі аж 5-міліонового кредиту на інвестиції, Маслосоюз переводить далі в життя свій клич »до кооперативної самовистарчальности!« (Кооп. Молочарство ч. 12). Молочарські спілки згідно з ухвалою Заг. Зборів МС складають при Центробанку від 1932 року »Фонд розбудови кооп. молочарства«, метою якого є прийти до власних засобів на будову й урядження взірцевих продукційних варстатів. Цей фонд, хоч започаткований в році найбільшої господарської депресії, зростає, перейшовши уже квоту 100.000 зл. Правда — дехто може здвигнути раменами, мовляв, що це значить на півтора сотні кооператив? Так, нині це може й не багато, але тому, що це робиться власними силами — є надія, що буде більше й більше.

Не даром один Чех написав на своїм родиннім будинку: »Мале, але наше!«. У тім слові »наше«, себто власним трудом зложене, міститься величезний секрет, велика розплідна сила.

ДЕФЛЯЦІЯ В ХОДІ.

Економічна акція, яку веде саме кабінет Косцялковского-Квятковского є доволі цікавим прикладом, що може в нинішних часах державний натиск в господарській ділянці. Кожний чекає з великим зацікавленням на остаточні висліди цієї »офензиви за оздоровлення державного скарбу і народнього господарства«, як її звуть. З окрема має значіння, чи і в якій мірі вдасться акція за обнижкою промислових цін і стуленням »ножиць«.

Уряд зачав від технічно найлекшої до переведення річи: обложення новим податком усіх доходів, які підпадають під доходовий податок. (Відомі декрети про надзвичайний доходовий податок від платень з публичних джерел, як рівнож про підвишку ставок загального доходового податку). Хоч були протести з бо-

ку урядництва і приватного службовця, то справа »вдалася«, головно тому, що рівночасно зроблено податникам надію на деякі полекші в цінах чиншу і т. д. Окремим декретом заряджено обнижку комірного у старих і публичних домах, інша серія декретів сягла в ділянку цін скартелізованих артикулів: вугля, нафти, заліза, цукру. Розвязання кількох десятків торговельних картелів, як впевняють, повинно вплинути в дечому на обнижку ріжних фабрикатів з ґалянтерійної, одягової, шкірної і ін. галузей.

Коли однак з олівцем у руці счислити ті всі обнижки, шукаючи, на скільки пересічно може обнизитися індекс промислових цін у роздрібній торгівлі, то вже тепер можна сказати, що обнижка буде обертатися в найліпшому разі коло 10%. Бо коли прим. у великому гурті ціна вугля обнижена на 13% для опалу, а 7% для промислових потреб, то обнижка ця згубиться майже в калькуляції тих фабрик, що вживають вугля, тим більше, коли не обнижаться інші складники калькуляції: матеріял, роботизна, податки, амортизації і т. д. Ціну нафти обнижено середньо о 11 до 12%, заліза о 10%. Тільки що до цукру обнижка пішла вище — до 20%. Але цукор не є (або майже не є) промисловим сирівцем і його обнижка не вплине мабуть на відтяження калькуляції інших промислових виробів.

Можна отже вже тепер думати, що таке незначне відтяження калькуляції перероблюючого промислу ледве чи вплине на поважніше зниження його цін. Внаслідок того й ґенеральний промисловий індекс мабуть не обнижиться більше, як на 5—10%. А цього рішуче замало, щоби зрекомпенсувати суспільству ті великі матеріяльні жертви, які воно примушене тепер понести для покриття дефіциту державного бюджету.

Правда, держава з новим роком робить деякі уступки в залізничих тарифах, може зробить щось з ціною соли — але й це не вистарчить на зрекомпенсування жертв.

Вправді міністер скарбу у своїй бюджетовій промові 5. XII. ц. р. підрахував, що проти суми нових 278 міліонів, якої держава хоче від громадянства, стоїть аж 408 проєктованих відтяжень — одначе сам він застерігає собі можливість поправок у цьому обчисленні. І дійсно — реальність цього обчислення дуже проблєматична (гл. »Господ. хроніку«).

Декого дивує той відносний спокій, з яким світ картелів приняв декрети про обнижку цін, розвязання деяких картелів і т. д. Одначе не забуваймо, що уряд виразно заявив: не всі картелі шкідливі, деякі державні навіть дуже потрібні (саме ті, що опановують підставові сирівці, себто тяжкий промисл). По друге: хіба тупі голови в управах картелів не бачили, що дальше вдержування височезних цін бє по самих картелях, звужуючи до мінімум їх збут, а тим самим і їх заробітки! Психольоґічно кар-

телі вже були навіть приготовані на знижку; не могли тільки самі рішиться на такий »радикальний« крок.

Підкреслюючи своє засадничо прихильне відношення до існування частини картелів, уряд дав їм моральну сатисфакцію, наче цукорок для осолодження доволі неприємної операції, яку переведено над їх бюджетами і калькуляціями. Нема сумніву, що самі картельні мужі в недовзі будуть урядові вдячні за те, що доміг їм вилізти з крутої вулички, в яку їх загнала їхня безмежна й тупа захланність.

Одно здається певним, що реальних богацтв країни ціла реформа не прибільшить, якщо сума вартостей, що її громадянство має дати державі — не має бути менша як була, та оскільки „gros" тих сум іде на економічно непродуктивні ціли (військові видатки, урядничий апарат і т. д.). Останні реформи може в дечому спричинять вирівнання тягарів внутрі суспільства; але як цілість, народнє господарство не зискує нічого, навпаки тратить. Слушно говорив міністер Квятковскі про »жертви« з боку громадянства. Коби лиш ті жертви не були даремні і не прийшлося за рік починати знову »з кінця«!

МОНОПОЛІ В ХЛІБОРОБСТВІ.

За відомим проєктом молочарського закона маємо вже декрет президента Р. П. про реґуляцію управи цукрових буряків. Цей декрет установляє, скілько буряка можна плянтувати в кожному господарському районі, та які цукроварні обовязані цей продукт відібрати. Відомо, що вже й передтим, через картельну політику та виробничі контингенти і контракти з продуцентами, управа цукрових буряків була реґульована згори. (На т. зв. південні воєвідства всі вкупі було призначено 10% всього контингенту). Одначе це робило приватне тіло, картель, а не держава безпосередньо; в таку площину поставлено річ щойно згаданим новим декретом. Ми не є проти того, щоби держава присмирювала картелі силою своєї інтервенції. В даному разі прим. булоби прямим завданням держави — розвязати цукровий картель і дати волю ініціятиві й конкуренції в ділянці цукрівництва. Одначе вона цього не робить, тільки до приватного монополю додає ще публичний.

Думаємо, що пора відповідна для того, щоби вимагати від держави ліквідації всяких монополів в цукровій справі.

Є відомости, що міністерство хліборобства хоче взагалі цілу цукрово-бурякову продукцію підтягнути під законну реґляментацію.

Від кількох уже літ підготовляється фактичний монополь в ділянці скупу худоби і безріг. Саме Малоп. Рільничому Т-ву надаються привілеї на контрактові згони безріг і худоби, при рівночаснім відсуванні від таких прав інших госп. чинників. Вправді недавно прийшло до оснування Спілки для збуту худоби з участю також

жидівських і українських господ. орґанізацій, одначе цим не змінюється справа п о с у т і, якщоби нова орґанізація мала бути запереченням в і л ь н о ї т о р г і в л і. Бо к о ж н и й м о н о п о л ь, хочби навіть в руках суспільних чинників, ховає в собі загрозу експлоатації продуцента і консумента.

Оснований під натиском влади спільний приватницько-кооперативний »с о ю з е к с п о р т е р і в я є ц ь« став фактичним монополістом в експорті яєць. Кооперація і тут бере участь лише під примусом та не може йти на фактичну с п і в п р а ц ю.

Яку роботу вже робить експортовий С о ю з б е к о н я р е н ь — про це може свідчити соймова інтерпеляція посла Єдинака, в якій він закинув Союзові диктаторське накидання цін зі шкодою для хлібороба продуцента.

Польські рільничі круги занадто легко піддаються омані збутових монополів — хочби й у руках господарських орґанізацій. Ще доживемо часу, коли вони почнуть писати про »перерости бюрократизму« у збутових орґанізаціях, про »штивні ціни« і розтратність у ново створених збутових монополях і т. д. Так кінчать звичайно всі ті новотвори, що повстають без зрілого передумання, по лінії найбільш приманчивій: декретального усунення з ринку конкуренції. (Примір: проєкт молочарського монополю).

Кооперацію звичайно обставини п р и м у ш у ю т ь брати участь в подібних монополістичних орґанізаціях (загроза не одержання збутових континґентів). Одначе вона не може забувати, які є її властиві цілі. Вона не сміє дати себе зіпхати до ролі монопольного паразита на тілі продуцента й консумента. Її кличем буде завжди: п о в о р о т д о в і л ь н о г о в н у т р і ш н ь о г о й з о в н і ш н ь о г о т о в а р о о б м і н у, бо лише він ґарантує суспільству найдогіднішу обслугу.

СУМЕРК ІДЕОЛЬОҐІЇ.

Познанська рільнича кооперація, головно славнозвісні »Рольніки«, духова спадщина праці пок. о. Вавжиняка, опинилися в дуже тяжкому положенні. Підкосила їх за широка кредитова експанзія в добі радісної творчости, і то експанзія в обидвох напрямах: активному й пасивному. Те, що розбудовувалося десятками літ на міру великих оборотів, включно до поважного експорту, прибрало вигляд якоїсь господарської аномалії в добі такої мізерії, яка прийшла після »товстих« часів.

Легкість в одержуванні кредитів з публичних джерел тягла за собою замалу обережність в уділюванні кредитів рільникам, тим більше, що приділ цих кредитів відбувався часто під диктатом Банку Рольного, або інших публичних кредитових установ, як фінансових контрольорів над кооперативами.

За сумерком познанських кооперативних установ тягнеться друга тінь. Захиталася віра в правдивість деяких ідеольоґічних тез

познанської кооперації. Як відомо, цей відлам польського спільництва ніколи не приймав у 100% кооперативної ідеольоґії. Це була завше пів-кооперація; у формулуванні своєї кінцевої мети вона не ставила створення нового господарського ладу; хотіла тільки, згідно з ідеольоґією дрібно-міщанського світогляду, зробити з кооперації знаряддя поправок до різкіших недостач капіталістичного ладу. Не вела засадничої лінії проти приватного купецтва, навпаки мала цього елєменту дуже богато у рядах членів союзних кооператив. (Ще й тепер патрон цієї кооперації, др. Зайдліц, як довідуємося зі звідомлення голови РСУК інж. Павликовського у ГКЧ, на рішаючому засіданні Кооп. Ради обстоював погляд, що до кооперації можна живцем примінювати постанови торговельного кодексу).

Нема сумніву, що »познанська« ідеольоґія втратила тепер, в обличчі свого матеріяльного захитання, багато із своєї притягаючої сили. Можна думати, що чимало вини за тяжкий теперішній стан західно-польської кооперації поносить якраз ідеольоґія, яка звертала замало уваги на ідейний і суспільний момент, а за сильно налягала на матеріяльний інтерес.

ПОЧИНАЮТЬ ГЛИБШЕ РОЗУМІТИ »СВОБОДУ«.

Польські селянські круги починають бачити лихі наслідки всебічної залежности своїх господарських і кооперативних орґанізацій. Ми вже писали мин. місяця про розрив між делеґатами селянства і поміщицтва на терені спільного »Союзу Палат і Орґанізацій Рільничих«. Також в низових клітинах господарської орґанізації — »Кулках Рольнічих« — ведеться подібна акція за еманципацією від дідичів, які й тут часто ведуть перед. Також надмірна опіка з боку адміністраційних чинників робить злу кров, хоч вона і помащена ріжними субвенціями й офіціяльною допомогою. Ця куратель путає свобідну ініціятиву »низів« і тому стає перепоною в їхньому розвитку.

У варшавському орґані »Центр. Тов-а Орґанізацій і Кружків Рільничих« »Пшеводнік Ґосподарскі« ведеться саме дискусія над тим, чим мають займатися »Кулка Рольнічє«. В ч. 48 один з авторів (якийсь п. Рутковскі з Дембліна) пише м. і.:

»Лише незалежні Рільничі Кружки можуть рятувати село в нинішних тяжких часах... Ріжні досвіди останніх літ переконали село, що всяка поміч селові не завше мала для нього вартість. Спасання села субвенціями, інструкторами й урядовими орґанізаторами майже у 100% завело.

»Щож остає селові? — варто запитати.

»Коли ніщо не помогли кличі „фронтом до села" — то нехай собі село скаже: „самі будемо собі радити — тільки не перешкаджати нам!"

Далі читаємо знову застереження проти участи в К. Р. ді-

дичів „яко суспільної ґрупи чужої духом селові й переважно діючих на шкоду хлопського села".

»Що-ж торкається самоуправи Кружків, то К. Р. повинні бути незалежні від панів старостів, які до нині мають значний вплив на ті орґанізації«.

Селянство — це добрих дві третині польського народу. Коли вже не якісь політичні орґанізації, а господарські говорять таким тоном, то це доказ, що бажання дійсної самоуправи добровільних суспільних орґанізацій робиться масовим. Поки цього не було — марка демократичної конституції була тільки зовнішньою етикетою, без внутрішнього змісту. В дійсности польський нарід мусить ще довго працювати над своїм розвитком, заки стане направду демократичним, себто таким, що не може жити без свободи й дійсної самоуправи.

Бо слово »свобода« досі означало в Польщі тільки свободу від займанців*). Аж тепер розуміння цього слова поглиблюється.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Економічні куліси італьо-етіопської війни

Приготування Італії до війни.

У Версальському мирі є корінь італійського походу на Етіопію. При розділі трофеїв по світовій війні Італію, на її думку, покривджено. Не дали їй з кольоній, віднятих у переможених, того, чого вона хотіла. Цю кривду мали компенсувати концесії в Етіопії, але й те зосталося музикою майбутности. Розчарування Італії з Версальського миру, як відомо, було теж одною з основних причин фашистівського перевороту 1922 р.

По своїм приході до влади Мусоліні весь час не забував про кольоніяльну експансію. Готуючись до неї він відповідно орґанізує країну, розвиває в людности інстинкт експансії, нагромаджує його, думає про економічне унезалежнення від загрaниці. Про все це автор тих рядків писав у розвідці »Фашизм« (1930 р.). Повторимо лише, що, змагаючи до нагромадження людської сили, Мусоліні не тільки не журився сильним обмеженням еміґрації в Америці і ін. краях, а навпаки, кидає гасло „numero è potenza" і в додатку ще й сам сильно обмежує, майже забороняє, еміґрацію. Коли перед світовою війною, напр., в р. 1913 італійська еміґрація (за Океан — 559.572 д., до Европи — 313.032 д.)

---

*) Так вузько розуміє це слово, на жаль, й величезний відсоток укр. інтеліґенції! — Ред.

перевищувала іміґрацію (188.978) на 683.626 ос., то в р. 1928 — на 51,814 ос., а р. 1934 тільки на 18.319 ос. Що року в Італії зоставалося коло 630—660 тис. душ найздоровішої вікової ґрупи. Їм було тісно в метрополії, потреба знайти нові кольонії з кожним роком ставала гострішою; хто мав розум, мав і кулаки, які свідомо нагромаджувано... Для прогодування великої людности половину всеї консумованої пшениці Італія довозила. Щоби ослабити цю залежність від заграниці, залежність стратеґічно небезпечну, від 1925 р. »в ударнім порядку« збільшують площу засіву пшениці, навіть за рахунок інтенсивніших культур. Тій же цілі прислуговує меліорація відомих понтійських багнищ і Кампанії. Ця „bataglia del grano“ наблизила Італію до самовистарчальности в пшениці, яка в часі війни є стратеґічною сировиною. А разом взяті, закриття еміґрації і збільшення продукції пшениці — це була, так мовити, превентивна мобілізація. Мусоліні чекав на підходячий момент, доки 1934 рік не дав йому нагоди для реалізації його плянів. Як дійшло до того?

Допоміг гітлєризм. Перемога »національно-соціялістичного« режіму в Німеччині, тобто пристособленого для місцевих потреб фашизму, з його політичними ідеалами, як обєднання всіх Німців, здобуття чи повернення кольоній тощо, насторожує Европу і насамперед Францію. Аліянс Гітлєра з Пілсудським, тобто Німеччини з Польщею, викликає вже трівогу. Озброєння Німеччини, а врешті заведення (проти постанов Версайського договору) загального військового обовязку пригострило небезпеку, проти якої Франція рішає асекурувати себе союзом з СССР. Заключено його, не питаючись Анґлії, тої самої Анґлії, якої інтереси не були і не є в одній площині з могутньою і неділимою Росією, тим більше большевицькою. На тім Франція не зупинилася. Щоби зрівноважити Німеччину, яка, можна сказати, не по днях, а по годинам знову обертається в міжнародний кольос, з її бльоком (Польща, Мадярщина...), Франція в січні 1935 р. вступає в оборонний военний союз... з Італією. Це зміцнило Францію, але скріпило також позицію Італії на Середземному морі. Та морем цим ідуть шляхи Анґлії до її найвидатніших кольоній. На скріплення Франції, Італії (за рахунок Анґлії) і СССР Анґлія відповідає великою несподіванкою для всього світа і в першій мірі для Франції. Вона, схиляючи по свій бік симпатії Німеччини, промовчавши попереднє порушення Гітлєром версальського договору (заведення військ. обовязку), дозволяє йому й на друге порушення того договору. Як Франція, не радячись з Анґлією, навязала нову систему договорів, так і в свою чергу Анґлія, не порадившись з Францією, 18 червня 1935 р. дає згоду на відновлення німецької морської фльоти. Це означає згоду на панування Німеччини на Балтійськім морі. Й німецькі підводні човна та модерні панцирники негайно стали показуватися на Балтиці аж до Фінського заливу. Там, де по світовій війні досі найсильнішою була фльота

СССР. По зрівноваженню, в данім випадку на морю, одного союзника Франції надійшла черга й на другого, на Італію.

Мусоліні, підперши Францію взагалі і в першу чергу проти подуманої експансії Німеччини, виговорив від Ляваля (франц. премієра і міністра загр. справ) для Італії вільну руку в Етіопії. Коли Анґлія порушує договори, то чому того не може собі дозволити Італія? І Мусоліні, підписавши союз з Францією, став отверто підготовлятися до нападу на Етіопію. Над границі Етіопії виряжає транспорти війська і військових матеріялів. Мобілізується фінансово-економічно.

Екномічна підготовка.

В першу чергу ставиться завдання як найбільшого зменшення залежности від зовнішнього ринку. Торговельний білянс Італії все бував пасивний: р. 1913 вивіз становив 68,9% довозу, 1929 — 69,9%, 1931 — 86,2%, 1932 — 82.4%, 1934 — 68,1%. В розрахунковім білянсі ці дефіцити вирівнювалися прибутками від туризму й грошевими переказами від старої італійської еміґрації. Ці джерела у 1935 р. в сильній мірі зменшуються. Італія починає заміняти привозну сировину суроґатами внутрішнього виробництва, беручи приклад з Німеччини під час світової війни. Одначе найважніших воєнних сировин — нафти, вугілля й заліза — природа Італії не дала. Щоб менше залежати від заграничного вугілля в прискореному темпі йде робота біля електризації італійських залізниць; щоби хоч скільки можна обмежити залежність від довозу нафти й бензини, їх заміняють для моторів, автобусів тощо особливою опаловою мішаниною краєвого виробництва і т. д. Однак, це є півзасоби, тим більш невистарчаючі, чим більш невідкладною є військова потреба. Закупи за кордоном скріплюються, роблячи торговельний білянс в перші сім місяців 1935 р. різко пасивним. За той час (по даним »Аґенція ді Рома«) Італія

	довезла:	вивезла:
з Німеччини	на 743,4 міл.	477,3 міл.
„ Злуч. Д. Америки	„ 521,1 „	182,1 „
„ Бразилії	„ 62,5 „	31,6 „

(всі три держави не є членами Ліги Націй; а ось деякі з членів):

з Австрії	на 147,1 міл.	84,3 міл.
„ Мадярщини	„ 77,7 „	52,4 „
„ Арґентини	„ 172,3 „	97,7 „
„ Швайцарії	„ 147,8 „	208,6 „

(навмисне наводимо ці чотири з огляду на їх особливу позицію в справі санкцій).

Фінансова мобілізація.

В довозі за перші вісім місяців р. 1935 в порівнянні з першими восьми місяцями р. 1934 помітне збільшення нафти на 59%, мази на 16%, бензини на 21%, вугілля і старого заліза на 25%,

міді на 45%, олова на 600%. Дефіцит торговельного білянсу покривається золотими й девізовими резервами. Вони починають зменшуватися: в серпні 1934 р. їх було на 6.300 міл. лір, в початку 1935 р. на 5.800, а на перше серпня 1935 р. вже 5.258. Щоб гальмувати зменшення девіз, заведено контролю над девізовими операціями, а крім того з державами, що мають активне сальдо в торгівлі з Італією, укладаються умови, які мають ціллю побільшити вивіз Італії в ті країни. Для збільшення запасів девіз італійська влада за прикладом деяких держав у світовій війні вивласнює всі заграничні претензії й цінні папери італійських громадян. Замісць чужоземних вартостей їм видано 5%-ві бони державної скарбниці. По деяких підрахунках це може збільшити платничі засоби Італії на 3—4 міліярди лір. А щоби звільнити частину звязаних золотих резерв і мати їх собі до диспозиції, тимчасово припинено силу валютового закона р. 1927, який приписував золоте покриття італійських банкнотів в розмірі не нижче 40%. Це підривало вартість ліри: офіційний її парітет є: 100 лір = 134,34 фран. фр., але на 23. IX. в Парижі давали тільки 123,75 фр. Уряд Італії проголосив також внутрішню 5% позичку на етіопську експедицію. Недавно (у р. 1934) він, користаючи з дешевости кредиту, перевів конверсію італійського державного довгу; 5% рента була конвертована в $3^1/_2$% ренту, при чім конвертовано майже 60 міліярдів лір. Випускаючи позику на цілі війни, уряд дав власникам $3^1/_2$% ренти право обміняти її на 5% воєнні облігації, зробивши деяку доплату. Папери конвертованої ренти нотуються на біржі по курсі коло 70%, а нової воєнної — випускаються по курсі 95. Хто замінює стару ренту на нову, доплачує не всю ріжницю по курсу дня (коло 25 лір), а тільки 15 лір, — отже має одноразову премію. Цею незвичайною конверсією (тому незвичайною, що встановлюються підвищені відсоткові оплати) італійська скарбниця, коли б вся $3^1/_2$% рента була конвертована в 5%, може одержати яких 8—9 міліярдів лір (правда, за ціну зросту державного довгу на суму коло 1.350 міл. лір). Є ще одна своєманітна позика на цілі війни, наслідуюча одну операцію Німеччини, якою ця остання фінансувала публичні роботи і видатки на зброєння. Фашистівський уряд окремим декретом заборонив всім акційним торговельно-промисловим підприємствам на протязі ближчих трьох літ видавати дивіденду більшу, як 6% на капітал. Зиск поверх 6% має передаватися в розпорядження держави. Він остається власністю акційних підприємств, але не може бути вибраний раніш трьохлітнього речинця.

Крім всіх наведених вище головніших способів господарської і фінансової мобілізації є ще низка заходів меншого значіння. До таких належить заміна неповновартної срібної монети дрібними копюрами паперових грошей, що дає державній скарбниці коло півтора міліярда лір. Для ощадности на сировині по всій Італії влада заказала будувати нові мешкальні будови (симптом майбутніх труднощів). Господарську скруту засвідчує вже індекс гур-

тових цін 125 артикулів, що ведеться в Міляні. Від часу світової війни той індекс повільно падав. Найнижчий його знаменник припадає на кінець липня 1934 р. і = 272,9. З того часу індекс пішов знова вгору: на кінець серпня 1934 р. = 274,8, на кін. січня 1935 р. = 280,2, на кін. вересня 1935 р. = 337,4.

Анґлія й Ліґа Народів.

Як бачимо, Мусоліні серйозно переводив мобілізацію. Готувався здобувати Італійцям нове »місце під сонцем«. Як відомо, колись такі річи робилися досить просто. Та часи дещо змінилися. Тепер існує Ліґа Націй, а її членом є не тільки Італія, але й Етіопія. Крім того, і це головне, Італія забажала проковтнути країну, в якій є інтереси Анґлії. А ця остання, не дивлячись на врочисті заяви Мусоліні, що по здобуттю Італією Етіопії інтереси Анґлії не будуть порушені, не бажає мати сусідкою свого єгипетського васала Італію, не бажає, щоб верхівя Ніля опинилися під владою Італії. Не бажає її скріплення й коло Суезу, переходу до британської Індії. Ми вже раніш сказали, що Анґлія не зносить скріплення Італії в Середземнім морі. Межи фашистівською Італією і Анґлією досі були приятельські відносини. Мусоліні розумів, що захования добрих відносин саме з Анґлією потрібне більш, ніж з якою іншою державою, хоч і недолюблював її. Не міг не відчувати, що на перешкоді всім його смілим плянам і далекосяглим мріям може станути тільки Анґлія. Та сама Анґлія, яку він внутрішньо, з точки зору фашистівського світогляду, уважає за пристаркуватий одряхлілий світ, що находиться в процесі відмирання. Приблизно з лютого 1935 р., коли відійшов перший транспорт італійського війська на етіопську гряницю, зачинається кріза відносин між Анґлією та Італією. Намір окупації Етіопії приходить під розгляд Ліґи Націй. Мусоліні, маючи на африканську експедицію секретну згоду Лаваля, не відмовлявся від свого пляну напасти на Етіопію, оперуючи такими аруґментами, як от, що біла раса має місію цивілізувати чорних дикунів, розбити ярмо рабства в Етіопії, тощо. Внутрі Італії всіми силами фашистівського апарату, зокрема монополізованою пресою, екзальтує гарячий темперамент своєї нації, сковує її в одну волю і один порив. В Анґлії думали, що Мусоліні мобілізацією робить тільки маневр, розрахований на поміч своїй дипломатії і торгувалися. Якийсь час зговджувалися навіть полишити Італії вільну руку в Альбанії, — тільки б не дійшло до коллізії з британськими інтересами. Анґлія перерахувалася. Як тільки скінчився сезон дощів, без формального проголошення війни, як це практикує Японія у Китаю, 2. жовтня 1935 р. італійське військо почало похід проти Етіопії. В свою чергу Мусоліні був переконаний, що йому в Африці вдасться повторити те, що зробила Японія з Манджуко на Далекім Сході. Як відомо вже, і він теж перечислився.

Перші наслідки війни.

Але найскорше зареаґувала на нову війну, розуміється, біржа. Насамперед девізова, виказавши зниження анґлійського штерлінґа й італійської ліри. Небезпеці спаду штерлінґа моментально запобігають. Втручається анґлійський валютно-вирівнюючий фонд, викидає на ринок французькі франки, купуючи за них свій штерлінґ і на час закриття біржі 3. жовтня штерлінґ був підтриманий. Ліра ж стає на похилу площину. Проголошення президентом З. Д. Америки невтральности в італійсько-етіопській війні скріпило на всіх девізових ринках світу положення доляра. Капіталісти Великобританії, Франції, Голяндії а почасти інших країн, добре навчені наслідками останньої світової війни, негайно кинулися забезпечувати себе проти всіх можливостей, які можуть настати в Европі. В надійне місце потекло золото з Европи. Капіталісти скуповують його в Европі і пересилають до З. Д. Америки. Зі справоздань Федерального Банку в Ню-Йорці видно, що, як щурі на загроженім кораблі, вони ще перед розпочаттям війни відчули її загрозу й зголосили висилку золота на таку суму долярів:

	з Франції:	з Голяндії:	з Анґлії:
на день 31. IX.	6.233.000	5.658.000	5.436.000
" " 1. X. (прибуло)	9.484.000	270.000	11.643.000
" " 2. X. (приготовлено до висилки)	5.700.000	1.100.000	22.400.000

По роспочаттю війни цей процес утечі золота з Европи до З. Д. продовжується.

На біржах сировини зазначається підйом цін. Вже 2. X. біржі Америки закінчують день під знаком звишки цін на збіжжа та бавовну, що зараз же відбилося на біржах Лондона і Ліверпуля. В останнє 3. X. вже ціни на пшеницю підскочили, як також і на американську бавовну (на цю о 15 пунктів). Подібні явища виступили і на другорядних біржах. 3. X. на будапештанській підіймаються ціни на всі сорти збіжжа. Метричний сотнар пшениці здорожів від 30—40 філерів, жита — на 30, ячменю — 20, вівса — 20, кукурудзи — 60. Подорощання стоїть у звязку зі значними закупами: за один тільки день 3. X. спекулянти скупили — пшениці 4250 сотн., жита — 600, ячменю — 750, вівса — 600, кукурудзи — 500. Біржа тяжкої індустрії зазнає оживлення в цілім світі. Коньюнктура »воєнної« промисловости і воєнних металів поліпшується. Видобуття вуглів, заліза, сталі і т. п. першочергової стратеґічної сировини і матеріялів починає зростати. Робота транспорту — залізничного і водного — напружується. Навіть Дунайська пароплавна спілка змогла пустити в навиґацію весь свій пароплавний парк, що з часу світової війни стало терпів від недостаточного використання.

О. Мицюк.

Вплив збіжевого монополю на народнє господарство Чехословаччини

В числі 4. »Кооперат. Респуб.« — за квітень 1935 р. вміщено статтю проф. С. Бородаєвського під заголовком: »Збіжевий монополь в Чехословаччині і кооперація«. Треба бути дуже вдячним проф. С. Бородаєвському за ту частину його статті, де він старанно інформує про орґанізацію збіжевого монополю в ЧСР. Але щодо умотивування необхідности збіжевого монополю та оцінки його впливу на народнє господарство Чехословаччини, то з цими частинами статті не погодились би й численні чеські економісти, не кажучи вже про економістів тих націй, по яких збіжевий монополь в ЧСР. вдарив вельми дошкульно. У всякому разі, казати, що »за недовгий час свого існування збіжевий монополь зробив велику послугу всьому народньому господарству Чехословаччини« після шестивосьми місяців провадження цього експерименту, — це завелика сміливість. Щоб мати право висловити таке твердження, треба було б проаналізувати дійсний стан та еволюцію народнього господарства ЧСР. протягом останніх двох-трьох років, опертися на числа й факти. І коли б така аналіза дійсно була пророблена, а не бралося на віру тверджень чинників, зацікавлених у монополю, — тоді, напевне, висновок про вплив збіжевого монополю на народнє господарство Чехословаччини довелося б сформулювати якось інакше.

Перш за все, оцінюючи вплив збіжевого монополю, треба строго відріжняти вплив самого монополю від впливу високих сталих цін збіжжа, що заведені монополем. Той самий монополь, якщоби були встановлені низькі сталі ціни збіжжя, мав би зовсім інший вплив на народнє господарство, а, навіть, на політичне життя ЧСР, ніж монополь з високими цінами. Є це, без сумніву, »велике діло«, але чи позитивне, це покаже майбутнє. Ті числа й факти, що вже нині нам відомі, говорять швидче за те, що збіжевий монополь в тій формі, в якій він існував у Чехословаччині в р. 1934—35 (властиво — високі ціни збіжжа), приніс Чехословаччині значно більше шкоди, ніж користи.

Щоб переконатися в тому, що ціни на збіжжа, встановлені монополем на р. 1934—35, були дійсно за високі, — порівняймо їх з цінами на головних збіжевих ринках світу. Для цього покористуємося виказом цін »Польскі Ґосподарчей«.

Ціни збіж в золотих пол. у місяці травні 1935 р. (гл. таб. ч. ! на ст. 16):

Як бачимо, збіжевий монополь Чехословаччини вдержував у травні р. 1935 ціни на збіжжа втричі більші (пшениця) проти Ротердамської біржі та майже вдвічі більші проти Вінніпеґської. Головним чином в наслідок цього індекс споживчих продуктів в Чехословаччині від осени 1934 року безпере-

Таб. ч. I.

Збіжжа	Ліверпуль	Роттердам	Гамбурґ	Чікаґо	Вінніпеґ	Варшава	Познань	Львів	Чехословаччина на р. 1934/35 (до 1.VI. 1935 р.)
Пшениця	15,01	12,44	20.05	19,35	17,20	17,50	16,30	17,50	36,44 зл. п. (164 к. ч.)
Жито			10,92	11,92	10,60	14,25	14,75	14,25	27,78 зл. п. (125 к. ч.)
Овес			11,64	18,05	13,73	—	—	—	24,88 зл. п. (112 к. ч.)
Ячмінь			11,99	—	10,85	17,75	—	15,50	27,78 зл. п. (125 к. ч.)

станно зростає: в серпні 1934 р. цей індекс дорівнював 700, — кінцем червня 1935 р. він уже виносив 722, протям червня 1935 р. індекс піднявся далі — на 4,7%. Таке значіння збіжевого монополю для не-хліборобського населення ЧСР.

Подивімся тепер, як це все відбилося на сіль. господарстві Чехословаччини. На це питання знаходимо відповідь в ч. 28 чеського тижневика „Český lid" (що виходить у Брні) з дня 9. липня 1935 р. в статті під заголовком: „Účinek obilního monopolu" (»Вплив збіжевого монополю«). В цій статті автор А. Волявка подає такі дані: »зі збільшених приходів за збіжжа — 877.000.000 кор. чес. всім сільським господарям (великим і дрібним — В. Д.) збільшився дохід о 516.746.200 к. ч.; з того дрібні господарі, які купують корми, заплатили зі своїх кишень та евентуально зі збільшених своїх доходів о 200 міл. к. ч. більше за корми. Збіжева Спілка (= монополь) заробила 360 міл. к. ч., а решту — дідичі, Центрокооператив і спілки. Дрібні та середні сільські господарі вийшли зле; консументи та сіль.-госп. робітники доплачують, бо платня їм не була підвищена, як то обіцялося. Ось дані: (Гл. табл. ч. II на ст. 17.).

Господарства від 5 га вгору (їх було 1.323.500 зі загал. числа 4.833.500, або 27,68%) мали безсумнівні користи від збіжевого монополю й негайно зареаґували на такий стан річей в той спосіб, що збільшили площу засіву озимої пшениці о 85.000 га супроти року 1933/34; в той же час площа, під такою працемісткою, поплатною й важливою під народньо-господарським оглядом культурою, як цукрові буряки, зменшилась в порівнанню з 1928 р. (приблизно) з 350.000 га на 144.000 га (це вплив міжнародньої конвенції про цукор та світової економічної депресії).

Отже, — сіль. господарство ЧСР стає більше екстенсивним і менш працемістким, в наслідок чого заго-

Таб. ч. II.

Катеґорії (ґрупи) господарств	Число сільсько-господарського населення	Частина сільсько-господарського населення у $^0/_0$	Збільшення (+) чи зменшення (−) доходу на 1 га в наслідок монополю	Пересічне збільшення (+) чи зменшення (+) доходу з господарства	Дійсне (пересічне) подорожіння (+) чи подешевіння (−) 1 м. сот. збіжжя (на продаж) після вирахування видатків на корми в кор. ч.
Сіль.-госп. робітники	1,250.000	25,89%	—	чис. родини −178 к. ч.	−37 к. ч.
Халупники (від 0—2 га)	1,330.000	27,39%	−154 к. ч.	пересіч. 1,15 га-177.10к.ч.	−87 к. ч.
Дрібні рільники (2—5 га)	930.000	19,24%	+2,30 к. ч.	перес. 3,2 га +7,40 к. ч.	+2 к. ч.
Дрібно-середні рільники (5—20 га)	1.140.000	23,56%	+39 к. ч.	перес. 11 га +429 к. ч.	+23 к. ч.
Великі рільники (20—100 га)	180.000	3,85%	+70 к. ч.	перес. 45 га +3.150 к. ч.	+29 к. ч.
Дідичі (понад 100 га)	3.500	0,07%	+122 к. ч.	перес. 700 га +85.400 к. ч.	+32 к. ч.

струється безробіття на селі й значно зменшується нар.-господарський дохід від сіль. господарства.

Високі ціни на збіжжа не дають можливости знизити заробітню платню індустріяльним робітникам, а значить і калькуляцію промислових виробів, — тому чеські пром. вироби, що експортувалися за кордон, втратили можливість конкурувати з виробами інших країн, де ціни на збіжжа низькі. Чеський експорт завмер, а деякі види промисловости (напр. текстильна, цукроварська) міґрують до країн з більш сприятливими для промисловости умовами (до Австрії, Балканських країн, Персії, тощо); безробіття експортової промисловости зросло. З другого боку розширення площі засіву під збіжжа в ЧСР виключає можливість ввозу зерна (збіжжа) з Мадярщини, Румунії, Югославії, тощо, — в наслідок чого руйнуються торговельні звязки Чехословаччини з названими державами, — себто, — новий удар по тій частині промисловости, яка працює на експорт.

Соціяльно збіжевй монополь найболючіше вдарив по сіль.-госп. робітниках, малозаможних селянах (ці дві ґрупи складають 53,28% сільсько-госп. на-

селення) та по міському населенню, — отже по переважаючій більшості населення держави. Внаслідок того звузився внутрішній ринок як для продуктів. сіль. господарства, так і для індустріяльних виробів, а це ще більше посилило безробіття в промисловості і в місті.

Ґеоґрафічно збіжевий монополь болюче вдарив по гірських місцевостях, які з природи своєї не є продуцентами збіжжа й примушені купувати його, як от північ Чехії (Крконоші), Шумава, північ Морави, Чесько-Моравська височина, Татри, Верховина в Карпатах, тощо. Якраз в цих місцевостях живе переважна частина національних меншин Чехословаччини: Німці, Словаки, Українці; — їх збіжевий монополь остаточно ожебрачив. Так, що довелося спеціяльним розпорядженням дозволити ввіз з-закордону кукурудзи для Верховини без мита. На р. 1935/36 цей дозвіл продовжено.

Зрозуміло, що збіжевий монополь має й певні політичні наслідки, — на нашу думку, неґативного характеру.

Без сумніву, збіжевий монополь (= високі ціни збіжжа) має й певні позитивні наслідки. Чи не найголовнішим з них треба вважати те, що широкі маси консументів зменшили розмір споживання хліба, муки, круп та інших виробів зі збіжжа і муки, а натомісць збільшили розмір споживання бараболі, рижу, городини, молочних продуктів, тощо. Це особливо яскраво дало себе відчути в молочарській промисловості. Напр., з початком 1935 р. Радлицька молочарня в Празі була перетворена на акційну спілку з одночасним вложенням в акційний капітал поважних сум з боку Живностенського Банку. Протягом першої половини 1935 р. відчинено в Празі декілька десятків філіялок та склепів (крамниць) цієї фірми, а ціна її акцій зросла з 1050 к. ч. за акцію в січні 1935 р. до 1500 к. ч. — в червні того ж року. Таким чином збіжевий монополь (в дійсності високі ціни на збіжжа) спричинився до звуження внутрішнього ринку на збіжжа, а в той же час до розширення внутрішнього ринку на бараболю, городину, молочні продукти, тощо. Це треба вважати позитивним явищем, бо раніше чи пізніше це приведе до зменшення посівної площі під збіжжа, — і рослин, які в разі однобокої збіжевої господарки (понад 40% орної землі під збіжжам) спричиняються не лише до зменшення продуктивности та працемісткости господарства, але й до погіршення властивостей ґрунту (руйнація горошкуватої будови ґрунту, нахил до творення шкірки на ґрунті, висушування ґрунту, засмічення бурянами-хоптою, тощо).

Хоч врожай збіжжа в Чехословаччині в р. 1934 не був добрий, всеж на 19. VI. 35 залишилось в Чехословаччині торішнього збіжжа ще 39.627 ваґонів (з того пшениці — 32.313 ваґон.); в 1935 році врожай збіжжа був кращий; повстає в Чехословаччині надпродукція.

Дня 20 липня 1935 р. Рада Міністрів Ч. С. Р. ухвалила деякі нові доповнення до розпоряджень про збіжевий монополь з 1934 р.; а саме: 1. ціни на р. 1935/36 залишаються ті самі, що й року попереднього; 2. вводиться примусове обмеження засівної площі збіжжа (зокрема зменшення засів. площі пшениці о 6—8%); 3. вводяться т. зв. »зелені книжки« для продуцентів збіжжа, в яких офіційні орґани будуть зазначати площу засіву кожного роду збіжжа, врожай (збір); кількість, що має бути передана Збіжевому Монополю; кількість фактично передану туди, тощо; 4. частина збіжжа (20.000 ваґонів) буде зложена яко резервовий (залізний) фонд, а частина (овес, ячмінь) буде вивезена за кордон та обернута на денатурований корм для с.-г. тварин. Таким чином зроблено новий крок по шляху до вязаного господарства.

Чи добре зробила кооперація Ч. С. Р., що прийняла діяльну—пануючу ролю в проведенню збіжевого монополю в життя? — На нашу думку, — не добре. На нашу думку, цим самим кооперація цілком заслужила ту оцінку й ті пророцтва, які дали їй в своїй книзі Полєн і Шарон (Polin et Charon — диз. »Кооп. Респ.« ч. VII—VIII за 1935 р., стор. 238).

Кінець кінцем, питання про збіжевий монополь і про реґульовані ціни на збіжжа й, саме головне, — про їх відношення до цін на інші продукти сільського господарства та промислові вироби є частиною важнішого, складнішого й пекучішого питання: »автаркія (самовистарчальність країни) чи світова господарка?« Як розрішити це ширше питання — про це треба ширшої дискусії та шишрих досліджень.

Оцінюючи збіжевий монополь у Ч. С. Р. з погляду аґрарної політики, приходимо до висновку, що він є доказом наступних тез:

1. В умовах Сер. Европи недоцільно ставити в найкорисніші умови збіжеву систему господарства та великі с.-г. підприємства;

2. Збіжевий монополь в умовах Ч. С. Р. не є найліпшим заходом для піднесення сіль. госп-ва, а це тому, що він не узглядніює поступу окремих родів господарств. Значно ліпшими заходами є: вивозові премії на продукти інтенсивних галузів с. г-ва, стандаризація експортових продуктів, конкурсові змагання в ділянці інтенсивних галузів, обнижка транспортових тариф на такі ж продукти, холодільні, цілевий кредит на розбудову інтенсивних галузів, заставовий кредит під продукти інтенсивних галузів, асекурація таких же продуктів і т. п.

3. Взагалі для хлібороба рішаючим моментом є не сама продажна ціна, а ріжниця між прод. ціною і коштами продукції. Кошти продукції зменшуються при раціоналізації виробництва і тільки при такій раціоналізації зовнішнє реґулювання цін може дати якусь допомогу с. господарству. Само під-

вищування цін сіль.-госп. продуктів звужує їх ринок збуту. Єдиним загально корисним шляхом є раціоналізація с.-г. виробництва (сусп. аґрономією, кооперацією і т. д.).

В. Доманицький.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Німецька споживча кооперація

24. мая 1935 року проголошено в Німеччині закон з 21. V. в справі споживчої кооперації[1]). Німецькі а тимпаче ненімецькі кооператори уважають його законом не про, але проти споживчої кооперації, найбільшим ударом, який вона колинебудь дізнала. Він довів: 1. до упадку і позбавив можливости розвою цю ділянку суспільно-господарського життя, головно через те, що заборонив споживчим кооперативам удержування щадниць (§ 5)[2]), чим саме позбавив їх потрібного кредиту, як також через утруднення в закладанню нових кооператив(§ 1)[3]); 2. до зменшення існуючої скількости кооператив (§§ 2 і 4)[4]) і 3. до позбавлення її властивого кооперативного характеру. Перевагу приватної торговлі над кооперативною пляновано вже, почавши від осени 1933, і заборонено приєднування членів до кооперації з мотивів ідейних, а лиш чисто торговельних. В червні 1935 розділено давну централю споживчих кооператив „Reichsbund der deutschen Verbrauchergenossenschaften Gesellschaft mit beschränkter Heftung (Geg.)“ на дві: „Reichsbund“ для цілий виховних, пропаґандивних і видавничих і „Deutsche Grosseinkaufgesellschaft“ для цілий господарсько-торговельних. Gr. Einkaufstelle, зорґанізована на зразкау приватної торговлі (торговля з нечленами і приватними фірмами). Причина такого поступовання нім. правительства лежить в намірі влучення кооперативного руху в національно-соціялістичну господарську систему.

»Німецька суспільність приняла закон німою мовчанкою, без слова протесту, оборони чи спротиву (бо цей неможливий в теперішній Німеччині), або, що ще гірше — пустою балачкою, яка »наоколо обходить, але до сути річи не доходить«. Так описує цей настрій один з німецьких кооператорів по оголошенню згаданого закону[5]).

Для ліпшого зілюстрування німецьких відносин в цій ділянці господарського життя наводжу далі в перекладі статтю німецького кореспондента в анґлійськім офіціяльнім журналі британсько-ірляндського кооперативного союзу[6]).

---

[1]) Видрукований в »К. Р.« з жовтня 1935, стр. 298.

[2]) Згода на творення кооператив залежить від міністра державної господарки. Цей обовязок повнить Др. Шахт, приклонник розвою приват. торговлі.

[3]) Існуючі мають бути розвязані до 31. грудня 1940 року.

[4]) Після вісток з німецького пресового бюра до кінця грудня 1935 припаде розвязаню 60% кооператив, в першій мірі в усіх найбільших містах Німеччини.

[5]) Ein schwerer Schlag für die deutsche Konsumgenossenchaftsbewegung. I. G. R. Nr. 6 з 1935 р. стр. 214.

[6]) The Co-operative Review, Nr. 53 з 1935 р. стр. [illegible]2, The decline of the german consumers' co-operative movement in the th[illegible]d reich.

До 1933 року була німецька споживча кооперація найсильнішою з усіх світових, завдяки своїй силі і льояльности супроти кооперативних правил. Її сила спочивала на рядах молодих кооператорів, що вважали своїм першим завданням пропаґування нової суспільности, побудованої кооперативними зусиллями, згідно з кооперативною ідеєю і вони були аванґардою нової доби.

Внутрішне життя і розвій соціяльного руху залежить саме від становиська і активности такої еліти. Вона є конче потрібна в кооперативному життю, хотяй кооперація — це орґанізація мас, так, як в торговельно-промисловім підприємстві не вистарчає сам будинок, хотяй не знати як великий.

Удержавнення.

Цю справу знехтували гітлерівці, коли в часі політичного гнету в 1933 році довели до підчинення (Gleichschaltung) німецьких споживчих кооперативних товариств своїм центральним орґанізаціям. І що дальше, обчислення нових »націоналістів«, чи знаціоналізованих кооперативних авторітетів показалися нераціональними в цій есенціональній точці, як і в інших.

Найважнішим вислідом »знаціоналізування« була основна зміна ідеольоґічної структури німецького споживчо-кооперативного руху. Ідейну основу, на якій спочивав рух усунено, а націоналісти не були в силі дати кооператорам нової віри, нової ідеї, нової цілі. Сформульовано основні засади споживчої кооперації ось як: »вона має перейматися націоналістично-соціялістичною ідеольоґією і служити національній економії в дусі національно-соціялістичної фільософії« — так означив їх націоналістичний міністер національної економії. Це доказує цілковиту неспосібність вишукання ідеалу, рівнорядного старій кооперативній ідеї.

Геть з ідеалізмом.

Знищення ідеольоґічної основи споживчого кооперативного руху полягало в дезорґанізуванню і паралізуванню цілої пропаґанди.

Пропаґаторам наказано: »встриматися від політичних, фільософічних і боєвих тенденцій« (декрет Рудольфа Гесса — заступника Гітлєра) — то значить, що рух взагалі не може мати таких тенденцій, а вслід за тим стає кооперація чисто торговельним підприємством. Так вони й залишили роботу. Вони привикли боротися за ідеали, однак ідеал, який викликує боротьбу тратить своє значіння. Що більше, найбільша частина молоді, хотяй менше активні кооператори, для яких кооперація не була виключно предметом матеріяльних користей, залишили в кінці кооперацію і перестали вкладати свій купецький хист в розвій виключно кооперативних крамниць. З другої ґрупи кооператорів, тих, які ввійшли до

кооперації тільки для забезпечення своїх матеріяльних користей — богато вернуло знова до приватних купців, перестрашені, чи то сильним походом націоналістів проти кооперації, який ведено давніше, дорогою розпорядків, чи то для того, що кооперативи тратили чимраз більше своє первісне економічне значіння і не були вже більше в силі притягати покупців користями, яких приватні купці не могли давати.

В господарському житті ці події викликали дуже ріжний розвій споживчих кооператив і їх гуртівень в перших роках націоналістичного правління — розвій, зрозумілий вповні тільки в порівнанню з головними напрямними економічного розвою цеї доби. В соціяльному життю зате стратив кооперативний рух всі характеристичні черти, що ріжнили його від капіталізму і тому упало його суспільне значіння взагалі, а демократизм кооперативних товариств, який їх перед тим піддержував — стався ілюзією.

Упадок торгівлі.

Дані — зібрані частинно з офіціяльної публікації „Reichsbund-y deutscher Verbrauchergenossenschaften“, частинно з великого справоздання „Reichkreditgesellschaft-u“ відносно економічного розвою нової Німеччини, а частинно з інших достовірних жерел доказують, що економічне існування такого соціяльного руху, як кооперативний є тісно звязане з внутрішним соціяльним життям і що зовнішне знищення орґанізації та підкопання її матеріяльного існування потягає за собою упадок її внутрішнього життя.

В тім часі, коли кооперативна торгівля майже зовсім підупадає, — приватна розвивається в роках між 1932—34 (хоч її уздоровлення зроблено штучно) як це вказує слідуюча табеля:

Оборти роздрібної торгівлі:

в	1932	1933	1934
		в міль. марок	
	в міль.	нім.	марок
Кольоніяльна, шовкова і споживча торг.	10,500	10,000	10,500
Ткацькі вироби і конфекція	5,900	5,800	6,800
Знаряддя і меблі	2,400	2,300	3,000
Люксусові вироби і інше	2,800	2,600	2,800
Вугіль	1,100	1,100	1,100
Загальний оборот дрібної торговлі	22,700	21,800	24,200
Загальний оборот споживчих кооператив	911	719	660

В 1929 році цілий оборот німецької споживчої кооперації виносив около 1,500 міль. нім. марок; в 1934 році дійшов ледви до 45% цеї суми.

Від цього часу кооперативи не були в силі відновити свою розвоєву спроможність внаслідок спаду оборотів, а сталі ціни визначені державою зробили активну політику нормування цін ко-

оперативами — неможливою. І це знова довело до упадку спроможности кооперативного збуту.

Продукція споживчих кооператив виказує далеко скорший спад, як загальні обороти. Виказує це табеля:

	1932	1933	1934
	в міль.	нім.	марок
Продукція спожив. кооп.	250	186	162
Промислова продукція взагалі	54	61,5	80,2
Продукція споживчого промислу	74	80,1	89,6

Членство споживчих кооп. товариств, яке в роках 1933 і 1934 змаліло на около 300.000 чл. виносить тепер 3,200.000, але богато з них є »паперовими«.

Хотяй це число є 15 або 20% цілого населення, то участь споживчих кооператив у торговлі взагалі виносить всього 2—3%, а по скінченню ліквідації кооператив виноситиме всього 1% загально-національного торговельного обороту.

Розвязання.

Розвій G. E. G. („Deutsche Grosseinkaufgesellschaft“), яке недавно відділено від „Reichsbund-у der deutschen Verbrauchergenossenschaften“ і викинено назви »кооперативна« — відповідає змінам, які зайшли в способі ведення торговлі, з огляду на її упадок, так що торг. обороти впали з 403 міл. нім. марок в 1932 році до 295 міл. нім. марок в 1934 році.

З кінцем 1934 року і перших місяців 1935 року положення богатьох кооператив і то найбільших було критичне. Упадок був неминучий, як могло видаватися. Тоді правительство рішило розвязати всі загрожені кооперативи систематичною акцією: стримати закладання нових товариств і зліквідувати усі кредитові відділи при споживчих кооперативах. Все це було предвиджене новим законом про споживчі кооперативи з 21 мая. В додатку забезпечено ще право правительства вмішуватися в справи споживчої кооперації.

Цей закон ослабив кооперативний рух і стримав його дальший розвій. Майже всі великі міста стратили свої кооперативні орґанізації.

Найперше розвязано берлінське кооперативне товариство, яке числило більше як 170.000 членів; Гамбурґ, Монахів, Дрезно, Ессен і інші підуть вскорі також. Більше, як $1^1/_2$ міл. кооператорів потерпіло на тім розвязанню, це дало сатисфакцію приватним підприємцям.

Оборот упав до половини, так само й число членів і маєтковий стан кооператив. Розвязання щадниць позбавило позісталі кооперативи джерела капіталу, а членів — права скріплювати і піддержувати підприємства своїми вкладками, що мало до

цього часу велике значіння в розвою ощадности між членами кооператив. Упадок капіталів ілюструє ось ця таблиця:

Рік	Ощадности н. м.	Уділи н. м.	Резерви н. м.
1930	406,362.000	67,296.000	64,871.000
1931	318,860.000	71,508.000	68,365.000
1932	241,549.000	70,434.000	67,551.000
1933	170,500.000	56,500.000	

Проблєма німецької кооперації стоїть нині так: чи матиме вона ще досить сили, щоби піднятися з упадку і пережити цю страшну крізу упадку довіря, найбільшу причину її заломання? Залежати буде це від того, чи зможе вона заховати свою духову независимість і свободу, виявити свій кооперативний характер і соціяльну ціль та зібрати гурт льояльних кооператорів-добровольців, приготованих і здібних понести нову і сильну пропаґанду в ряди споживачів. Тоді трудности господарської натури будуть поборені.

Не надіюся однак, що внутрішне відродження живучости кооперативного руху зможе стати запорукою нового економічного розвою при режимі, який по своїй природі не зносить духової свободи в области суспільного життя, а якого ціль і методи є противставленням вільної і поступової кооперації. Овид німецької споживчої кооперації є дуже затемнений аж до часу основної зміни політичних відносин[1]).

Пер. **Олена Степанів.**

Траґедія ручителів познанських кооператив. У звязку з крізою познанських і поморських »Рольніків« виринає питання порук за довги тих кооператив, з яких багато є в ліквідації. Задовження виносить поверх 6 міліонів зл., з чого поверх 2 міліони довгу в Банку Рольнім через Банк Звйонзку Спулек Заробкових, 2,8 міл. дав той Банк із власних фондів а 1 міл. дали інші інституції.

Квота 6 міліонів припадає до заплачення на 800 ручителів, переважно членів Надз. Рад і управ, з чого лише 250 осіб можна брати під увагу (щомають майно). Це переважно рільники, 20—50 га землі. Пересічно припадає на особу до заплати 24 тис. зл.

Ручителі роблять заходи в міністердствах про... відписання їх зобовязаня. Самі готові заплатити 10% суми. Є надії, що так станеться. Так в Польщі було, є і буде, що в результаті за все заплатить — загал податників. Недавно-ж бо тому 3 роки, держава відписала польській рільничій кооперації поверх 100 мілінів злотих.

Так кінчиться кожна »самопоміч« — при помочі публичних кредитів.

[1]) Положення німецької споживчої кооперації було між іншим предметом нарад Центрального Комітету Між. Кооп. Союзу в Празі в днях 11—15 жовтня ц. р. Вирішено звернутися до німецького правительства з просьбою залишити німецьким споживчим кооперативам можність свобідного розвою і не ліквідувати житєво-спосібних кооператив.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Краєва нарада Українбанків відбулася дня 25. XII. 1935 р. при участи делеґатів від більшости укр. кооп. банків з краю. Така численна участь — що пригадує зїзди зперед кризи — пояснюється: 1) переломовою ситуацією в ділянці кредиту взагалі, а кооперативного зокрема, 2) підготовчими обїздами терену членами дирекції Центробанку.

Др. Кость Левицький інформував про стан акції конверсій рільничих довгів, дир. С. Кузик (наступник дир. О. Саєвича) реферував про добрі і злі сторони орґанізаційної справи в секторі українбанків. П. М. Кисілевський давав вказівки щодо книжкового переводження конверсійних операцій.

З першого реферату присутні довідалися, що в системі Центробанку сконвертовано вже не повних $^2/_3$ селянських довгів, решта довжників не зголосилася до конверсії. Причини: легковажне трактування, надія на повну мораторію і т. д. Загальна сума довгів, що після закона підпадають під конверсію, замикається цифрою 5 міл. зл. (сума всіх довжників 9 міл.). — На квоти переведених конверсій (на 14 літ) банки одержують від Акцептаційного Банку його трати — на жаль однак нічого понад це! Ніодин державний банк досі не дає готівки за ці трати. Таким чином весь тягар віддовження селян паде — на українбанки. Держава боніфікує лише 3% відсотків, додаткових $^3/_4$ — хіба в рідких випадках. Таким чином укр. банки тратять подвійно: і на відсотках і через замороження їх капіталу на довгі роки. Ситуацію погіршує ще те, що уряд дав довжникам каренцію, себто час вільний від сплати рат — зновуж таки не даючи ніякої готівки, себто свідомо перекинув весь тягар віддовження на банки.

У другому рефераті обговорено стан самих укр. банків та зокрема їх завдання в розбудові сіти райфайзенок. Вказано на нові загрози поширення інґеренції держави у сферу орґанізації кооп. кредитових установ. »Боїмося тої надмірної опіки« — говорив цілком слушно референт, бо практика доказала уже і в Польщі, до чого доводить бюрократична »пляновість« у приватному господарстві. — Референт є тої думки, що в укр. банках є дуже багато недомагань з вини самого людського матеріялу у їх проводі. Де є добрий провід і живі люди, там і сам банк йде вперед і сітка райфайзенок поширюється. Доказ: район Яворів, де зросли уділи і зап. фонд, і сума вкладок в Укр. Банку, де росте сітка райфайзенок. Дрібна ощадність дає щораз нові докази, що можна зробити навіть в нинішнім часі. (Нові приклади: село Ляшки Муровані, місто Городок).

Укр. банки довжні ЦБанкові суму 655.000 зл., з чого велика частина заморожена.

По рефератах і надзвичайно — як на укр. банки — живій дискусії ухвалено відповідні до рефератів резолюції.

Дуже втішне явище, що цим разом, уже не тільки в рефератах, але й в дискусії делеґати самих укр. банків всі без виїмку акцентували необхідність масової розбудови райфайзенок, як найсильнішого ліку на наш кредитовий застій. Дотепер — правду сказавши — лиш деякі укр. банки розуміли вагу цієї справи; більшість навпаки — дивилася на райфайзенки, як на свого конкурента! Може тепер щось направду зміниться.

Були сумніви, де основувати райфайзенки. Відповідь на це — згідно з духом райфайзенської системи — дав референт (дир. С. Кузик): ніякі »райфайзенки«, тільки льокальні каси, що найбільше на район 2—3 сусідних громад. Всі »плянування« кредитової сітки згори, від зеленого стола, у цій сфері недоцільні, бо в райф. системі рішаючим чинником є тільки при-

сутність на місці відповідних людей. А того ніхто у центрі чи центрах не може так знати, як знають люде в повітах.

Українці в Раді луцького Окружного Союзу Рільничих і Зарібкових Кооператив. Дня 2. грудня відбувався в Луцьку заг. збір реґіональної орґанізації зуніфікованої (примусово) сільської кооперації Волині. Проводив начальний директор цілого державного Союзу К. Кєжковскі. Звідомлення складав директор луцького бюра союзу С. Понцеш. До Ради округа вибрані — коли судити по призвищам — такі українці: С. Жук з Почаєва, А. Стефанів з Тростянця, С. Наїдко з Воротньова, А. Блащук з Корнева — на всіх 9 членів Ради. Презесом обраний Л. Сухожевскі з Володимира.

При відомій централістично-урядничій орґанізації цілого союзу реґіональні »союзи« й ради не мають майже ніякого реального впливу на біг роботи цілого союзу і його апарату.

Нова мясарня на Волині. Спілка „Bacon Export" з Ґнєзна урухомила в Дубні фабрику мясних перетворів, з галею машин, кітлівнею й холодільнею. Фабрика посідає власну електр. стацію. Буде переробляти початково 600 штук безріг тижнево. Скуп вже почався.

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ

Чиїм коштом обнижено ціну цукру. В протилежність до заліза, вугля й нафти, обниження ціни цукру відбулося по згоді уряду з цукровим картелем. Якій зміні підлягли окремі позиції калькуляції ціни цукру, видно з наступної таблиці:

Складові части детайлічної ціни цукру:	до 4. XII. зл. за 100 кґ	від 4. XII. зл. за 100 кґ	Обнижка зл.	Обнижка %
Ціна льоко цукроварня	64,00	51,50	12,50	19,5
Фонд праці	0,50	0,50	—	—
Фонд перевозу	5.50	3,50	2,00	36,3
Фонд експортовий	5,50	2,00	3,50	63,6
Ціна льоко стація відб. (Законна ціна)	75,50	57,50	18,00	23,8
Акциза (спож., податок)	43,50	37,00	6,50	14,9
Оборотовий податок	1,68	1,27	0,39	23,7
Стемплева оплата	0,33	0,22	0,11	33,3
Доплата за льняний міх	0,60	—	0,60	100,0
Гуртова ціна	121,61	95,99	25,62	21,2
До того кошти і зиск посеред.	3,39	4,01	0,62	18,0
Детайлічна ціна	125,000	100,00	25,00	20,0

Ця таблиця говорить наступне:

1) держава діставатиме на фонд праці, акцизу, обор. податок і стемпель замісць дотеперішних 46,01 сот. від 1 кґ. — дещо менше, а саме: 0,50 + 37,00 + 1,27 + 0,22 = = 38,99 сот. (кругло 39 сот.); 2) Цукроварня діставатиме замісць 0,64 сот. — 51,50 сот. плюс 0,60 за міх = 52,10 сот.; 3) Картель діставатиме на »фонд перевозовий і експортовий« не 11.— сот., а 5,50 зл.; як гуртівник-продавець продаватиме тепер по 95.99 замісць по 121,61; 4) Купець детайліст замісць дотеперішних 3,39 сот. діставатиме за посередництво — 4,01 сот. (Це хоч частинне вирівнання дійсно анормальних відносин, коли детайліст продавав цукор без сотика зарібку, а часто й зі стратою через більшу розсипку то-що. Очевидно воно, у висоті 4% прод. ціни не стоїть у ніякій пропорції до нор-

мальної накидки в споживчій роздрібній торгівлі, де вона виносить біля 10%.

Одначе не треба думати, що цукроварні самі понесуть весь тягар обнижки ціни. Рівночасно з обнижкою цукру переведено цим же декретом редукцію заплати за цукровий бурак, саме на зл. 2,50 за 100 кґ буряків, отже о 9,1%.

Білянс урядової дефляційної акції. У бюджетовім експозе міністра скарбу Р. П. п. Квятковского 8. XII. м. р. находимо таке зіставлення сподіваних грошевих наслідків економічних заряджень нового польського кабінету. Ось воно:

I. Нові обтяження на споживачів і самоврядні орґани (в міліон. зл.):

податок від платень (без комун. прац.) біля	150
податок від платень комун. ур.	16
реформа доход. податку	60
зменшення впливів терит. самовр.	32
реформа емеритур	15
„ інвалідських рент	5
Разом біля	278

II. Відтяження споживачів і самоврядування:

а) зорґанізовані або ґарантовані скарбом:

обнижка залізн. тариф	біля	80
„ акцизи від цукру	„	20
зворот самовр. под. від платень	біля	16
дотація для самоврядів	„	10
обнижка ціни соли	„	4
„ цін в держ. підприємствах	біля	5
обнижка комірного в державн. домах	біля	2
обнижка податку від льокалів	біля	12
аванси уряд. і вчит.	„	6
зачети для ур. і емер.	„	20
уряд. ґарантії в Акцепт. Банку і Банку Кр. Госп.	біля	12
віддовження тер. самовр.	„	16
Разом	біля	203

б) відтяження з боку територ. самовр.

для рільництва	32
в комірнім	3
Разом біля	35

в) відтяження споживачів з боку приватного життя:

обнижка карт. цін	біля	110
обнижки комірного	„	40
обнижка % % і відложення сплати капіталу	біля	20
Разом	біля	170
Загальна сума відтяжень	біля	408

До того обчислення міністер додає, що сам свідомий його спірности й сумнівів, чи напр. домовласники або промисловці не є так само споживачами, як і вся решта громадян. Але такі самі сумніви викликує й змішання в однім рахунку громадян (споживачів) з орґанами самоврядування. Зокрема годі зрозуміти позицію 35 міліонів відтяження самоврядуванню... ним самим.

Коли, згідно зі сумнівом п. міністра, відкласти на бік квоту 170 зл. »відтяжень« споживача з боку не держави, а домовласників і картелів, себто членів того самого громадянства, додати ще 35 міліонів самовр. »самовідтяження«, тоді маємо такий рахунок:

держава бере від споживачів і самовр.	278
держава відтяжує їх на суму	203
Остає недобір	75

Отже в найкращому разі скінчиться на тім, що громадянство доплатить на потреби держави нових 75 міліонів злотих. Не є однак виключене, що сподівані відтяження суспільства зведуться до менших сум, як тут преліміновано. Тоді й дефіцит мусів би бути більший.

Одначе, може бути й так, що суспільство не зможе дати державі повищих сум, просто тому, що зменшаться його доходи, впадуть ще більше ціни рільних продуктів і т. д. Є також небезпека, що промисл, ціни якого підпали обнижці, захоче вплачувати державі менші податки, як було преліміновано.

Чотири поради міністра рільництва. У своїй радієвій гутірці для рільників дня 8. грудня міністер сіль. госп. п. П. Понятовскі подав хліборобам в Польщі ось такі поради:

1. Збільшити продукцію;

2. старатися використати в господарстві усі вільні руки членів родини, себто інтенсифікувати продукцію трудом;

3. на збут продукувати ріжноманітні артикули, по можности високоцінні;

.4. налягти на збірну орґанізацію збуту і взагалі спілчанство.

Картеліяна. З промови віцеміністра скарбу Т. Лєхніцкого (на прес. конференції в Мін. Промислу й Торг. 30. XI. 1935) довідався світ, що:

1) Кошти видобуття 1 тони вугля льоко копальня у державнім підприємстві Скарбофермі є 10 зл. Тому однак, що в інших приватних копальнях вони доходять до 20 зл., отже картелева ціна є обчислена так, щоби могла покрити кошти тих найдорожчих копалень. Значить: картель, через виключення конкуренції, свідомо дає премію за більшу не господарність. Кошти тої забави покриває все населення, що купує вугіль;

2) Той самий вуглевий картель зменшує свідомо продукцію вугля. В р. 1929 було чинних 98 копалень, в р. 1935 — всього 69. З практики відомо, що за таке застановлення ходу підприємства він платить власникам солені »відшкодування«. Новий зайвий видаток коштом споживача вугля.

3) В цукрі подібна справа. Більшість цукроварень (головно на терені б. конґресівки) — це цукроварні гірше уряджені, працюють вони дороще. Картель однак, калькулюючи ціну цукру, бере за основу не кошти дешевших цукроварень, тільки найгірших. Всі, що працюють дешевше — дістають премію з кишені споживача.

Про беконовий картель. Що »Союз Експортерів Бекону«, популярно беконовий картель, у своїй практичній діяльности шкодить інтересам хліборобів-продуцентів, диктуючи їм монопольно ціни, про це говориться і пишеться щораз частіше. Цей картель став великою потугою особливо від часу, як до нього вступили дві державні беконярні (Дембіца і Ходорів), кільканацять міських різень з усіх більших міст, беконярня повіт. самоврядy у Черньовіцах і т. д. Картель обняв уже більшість достав для війська і комун, в Бидґощі має склепи й ресторани, в Кракові продає деталічно свіже мясо, у Варшаві орґанізує саме власні склепи і викуплює реміснючі мясарні.

Посол Єдинак інтерпелював в соймі владу за уділення бек. картелеві континґенту на експорт до Німеччини. Вказував на маґнацькі платні в тім картелю та визиск рільника. Чи буде який успіх з тої інтерпеляції?

Експорт яєць росте. Ціни яєць, як відомо, держаться високого рівня (9—10 ґрошів за штуку, 5 зл. до 5.50 за копу). Це є наслідок: а) попиту в Анґлії на дешевий товар, а таким є товар м. і. з Польщі; б) початок вивозу до Німеччини.

Зміна в експорті масла. Напрям вивозу масла підляг останньо зміні. Внаслідок торговельної умови з Німеччиною піднято експорт до цієї держави; в звязку з цим дещо зменшено достави до Анґлії, де зате скріпилися довози з Н. Зеляндії. Це останнє масло там нотується по 95 шилінґів, австралійське 94 ш., польське 88—90 ш. за 1 анґл. сотнар (стан в початку грудня).

Що, як і де подорожіло. В році 1935 подорожіли:

Хліб: в Японії на 10%, Італії на 8%, Чехословаччині на 7,9%.

Мясо волове: в Японії на 25%, Злуч. Держ. на 51%, Чехословаччині 27%.

Мясо свинське: Злуч. Держави на 51%, Швеції на 39%, Чехослов. 23,8%.

СЕРЕД КНИГ

Zygmunt Chmielewski: Czynniki psychiczne spółdzielczości. — Warszawa, 1935. Wyd. Spółdz. Instytutu Naukowego. Стор. 180, ціна зл. 5·50.

Відомий сеніор польської рільничої кооперації, вірний і одушевлений проповідник райфайзенсько-стефчиківського світогляду, »пілсудчик«-кооператор, який по новелізації кооперативного закону в 1934 р. волів покинути управу рільничо-кооперативної школи, ніж покоритися, — Зиґмунт Хмєлєвскі — є автором цеї книжки.

Її провідною думкою є очевидна, але якже часто призабувана правда, що кооперація має не тільки господарське завдання, але й суспільно-культурне, що для кооперації щонайменше таксамо важний є її підмет (людина), як предмет (підприємство). Задля цього автор вважає дуже доцільною і правильною офіційну клясифікацію кооператив з 19. червня 1929. р., яка ділить кооперативи передовсім на три головні ґрупи: к-ви споживачів, продуцентів (рільників, ремісників, робітників-працівників) і підприємців та щойно в типах кожної ґрупи має на увазі предмет кооперативи. Кожний соціяльний прояв, а тим паче кооперація, залежить від психічних чинників, тому треба пильно стежити за їх еволюцією.

Автор розглядає ці чинники насамперед у двох розділах книжки присвячених супірництву і співділанню в звіринній та людській громаді і, покликуючися на Потоцького, Крапоткіна, Адлєра та інших авторів, стверджує, що людина, яка не проявляє чинно почутя спільноти, не є повновартісною людиною. Потім стежить за ними в розділі про мову, думку, відчуття і зусилля та в розділі про інстинкти і свідомість, тут і там виказуючи на основі богатої літератури і власної практики ті психічні чинники, які скріплюють спільноту і співділання. В розділі про знаряддя праці автор прихилюється до погляду, що колись вони єднали суспільність, але задля надмірного культу приватної власности тепер ці знаряддя, захоплені меншиною, сильно розєднують людську спільноту: більшість людства жиє думкою безоглядної відплати за своє поневолення. Усуспільнене знаряддя праці — це не пуста примха, тільки треба накреслити розумні границі цему усуспільненю; і автор накреслює їх взагалі та зокрема для кооперації. Нарешті дуже цінні та цікаві є зібрані та упорядковані автором погляди про суспільну свідомість, суспільну енерґію, суспільну гідність і суспільну творчість. На найнищім ступені стоїть співділання задля субординації, яку накинула сила. Натоміць спільна свідомість праці доконаної гуртом у добровільнім обєднані, самосвідомість помилок і недомагань, але й відповідальности кожного за цілість, громадне бажання нових здобутків і солідарне протиставлення всім опорам, родять почутя особистої та суспільної гідности. Вироджена приватна власність і надмір державної влади викликали французьку революцію і безконечні соціяльні револьти. Задля того мусіли зявитися Овен і Фуріє, Сісмонді і Карляйль, чартисти в Анґлії, рочделські піонірі і Райфайзен. В перших розділах книжки автор зібрав багато тез деяких соціольоґів, психольоґів і педаґоґів. Українському читачеви радимо доповнити це прочитанням нової студії нашого знаменитого знавця психольоґії, проф. Балея (Zarys psychologji, 1935), яку зреферуємо в К. Р. окремо.

Цікаві погляди автора про клясовість кооперативного руху. Добровільне співділання — каже автор — можливе тільки серед тих, які визволилися з під примусового співділання. Клясова боротьба — це інтеґральна складова частина капіталістичного ладу. Су-

спільна гармонія — покищо мрія. Здійснить її кооперативне співділання. Кооперація має покищо працювати в однородних ґрупах. Шульце з Деліч зачав кооперувати ремісників, а перейшов до вселюдности тільки тому, щоби фондами інших кляс помогти ремісникам. Також споживча кооператива буде ліпше працювати, коли — як незагальна — обмежить свою працю до економічно слабих верств. Виховання споживача в заг. споживч. кооперативі нереальне: годі — каже автор — нараз бути кравцем від фрака і від ґуні. Стефчик не зачинював дверей перед великими землевласниками, але й не відчиняв їх для дідичів на остіж. В кооперативній практиці можемо і маємо бути »клясові« — каже автор, — але не сміємо плекати духа клясової ненависти.

Щоби бути добрим кооператором, треба якнайліпше знати суспільність, яку орґанізуємо, його психіку (національна кооперація). Є нації, які задля своєї цілої історії особливо добре й легко вживаються в кооперацію, нпр. Українці, Ірляндці. Данська кооперація була взірцева, як довго жила моральною атмосферою Ґрунтвіґа; тепер вона вибивається передовсім технічно-господарським успіхом, а цього замало.

Перевага кооперації над приватним підприємством в цьому, — каже автор, — що в ній скупчується збірне зусилля людей для якнайкращого господарського і культурного осягу, що вона є осередком суспільної енерґії; що вона ушляхотнює людину відводючи її від супірництва до співпраці. Щоби доказати значіння кооперації, треба доказати надвишку суспільної енерґії, осягнену задля неї. Справа кооперації це не тільки рентовне підприємство, але так само чимраз краще домашнє господарство, чимраз кращий харч, добра книжка, гарний образ, чимраз вищі благородні почування та вчинки. Треба дуже дбайливо виховувати і образувати кооператорів. Не надмір влади, тільки »атмосфера вулика бджіл« має характеризувати кооперативне обєднання. Тут обовязує безумовно пошана людини людиною, досконалення суспільних інстинктів, щоби побільшувати видатність праці та скріплювати почутя відповідальности. Пошана для інших націй і федеративний лад — це можливий цінний вклад кооперативної ідеольоґії в державну ідеольоґію.

»Загальне добро понад особисте« — це гасло кооперації. Однак теж саме проголошує також »пляновa« етатистично-державна господарка. І тому етатизм є в засаді добрим сучасним проявом — думає щ. автор, — однак на щастя принайменше додає, що держава має етатизувати тільки це, що може краще зорґанізувати, ніж приватні чи суспільні підприємства. »Кооперація має стреміти до якнайдальшого обмеження етатизації на річ (кооперативного) усуспільнення«, бо »при етатизмі може не стати повітря для вільної людини«. Це безумовно правильна думка автора. Читачі »К. Р.« знають, що українська кооперація відкидає тези державно-плянового етатизму.

Стоїмо — каже автор — при породі нової епохи. Уділ кооперації в кристалізації цеї нової епохи залежить передовсім від властивого тягару творчої кооперативної думки. Кооперація, зосереджена майже виключно в підприємствах, сама котиться до ролі роздільчого апарату в новім державно-етатистичнім ладі. Це дійсно так — і почуваймо себе щасливими, що скромна, але певна укр. кооперативна стежка не веде туди нікого.

Нова книжка старого друга нашої кооперації, З. Хмельовського, порушує чимало нових питань і вповні заслугує на це, щоби докладно запізналися з її думками всі провідники укр. кооперативних обєднань. Можна навіть не годитися на деякі її детайлі, однак у своїй провідній думці це дійсно добра книжка.

О. Луцький.

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

ЗЇЗД »ЗУНІФІКОВАНОЇ« ПОЛЬСЬКОЇ РІЛЬНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ У ВАРШАВІ.

18. грудня ц. р. відбувся у Варшаві Загальний Зїзд единого тепер уже (під урядовим натиском) центру польської рільничої і »зарібкової« кооперації — „Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych RP“. Цей зїзд відбувся у досить небувалий в кооперативній практиці спосіб, що й викликало в пресі критичні голоси. П. А. Т., урядова пресова аґенція, подає про зїзд лише сам факт, що в ньому взяли участь міністер хліборобства Й. Понятовскі і віцеміністер скарбу п. Лєхніцкі, численні представники державних і кооперативних інституцій та »парусот« делеґатів з цілої Польщі. Далі ПАТ. подає лише статистичні дані про стан союзних кооператив.

(Число членів Союзу — 4905 місцевих кооператив і 9 госп. централь, в цьому 2 фінансові, 3 молочарські і 4 рільничо-торговельні. Між місцевими кооперативами є 3294 кредитові, 574 рільничо-торговельні, 970 молочарських та 974 »інших«).

До тої інформації ПАТ-а ендецький „L. Dziennik Narodowy“ з 21. XII. 1935. додає такі замітки:

»Стільки ПАТ. Його інформація вдаряє ляконізмом. З неї не дізнаємося навіть, який був порядок нарад зїзду та його перебіг. Преса, принаймні наш орґан, не одержала запрошення на зїзд. Як дізнаємося, на денному порядку, окрім формальних точок, були: звідомлення зі стану праці Союзу і прелімінар бюджету на 1936 р.

Звідомлення склав нач. директор Союзу, б. нач. командант Стшельца п. Кєжковскі. Прелімінар бюджету, в рямцях 1.600.000 зл., представив член дирекції Союзу п. Чахира.

У дискусії забирало слово кільканацять промовців. На жаль, промовці мали тільки по 10 мінут часу, що дуже гальмувало перебіг нарад. Відзначилися між ін. промови б. посла Й. Маліка з Підляша і кс. пралата Больта з Помор'я, б. сенатора, презеса Окр. Ради Союзу[1]).

П. Малік звернув увагу на дивний збіг обставин: наради першого Заг. зїзду зуніфікованої в Союзі кооперації відбуваються в тій самій салі, в якій перед низкою літ відбулася була уніфікація хліборобських (станових) орґанізацій. Ця перша уніфікація була початком кінця суспільно-рільничої праці. Чи не чекає така сама доля й кооперації?

Утворено одну зцентралізовану орґанізацію, з великим, коштовним бюджетом[2]).

Громадянський чинник приглушений елєментами бюрократичними. Основу для того дала переведена перед роком новеля до кооп. закону, на яку загал кооператорів не мав впливу. Тепер проєктується дальші зміни в законі про кооперативи і заг. зїзд делеґатів не має змоги висловитися у цій матерії. Нема тої справи на деннім порядку, не знаємо тексту проєктованих змін. Не можемо висловити своєї думки.

Нам казали у свій час, що новеля до кооп. закону, даючи великий вплив на кооперативні справи бюрократії з міністерства скарбу, має на цілі

---

[1]) Структура зуніфікованого Союзу така, що крім централі є провінціональні »Окружні Союзи«. (Варшава, Познань, Тори, Вильно, Люблин, Луцьк, Львів, де таку ролю виконує б. Патронат). Окружні Союзи висилають делеґатів на осередній зїзд у Варшаві. Окружні Союзи відбували свої зїзди в листопаді й грудні ц. р.).

[2]) Для порівнання варто поглянути на такі числа: РСУК при кругло 3000 кооператив має бюджет кругло 400.000 зл. Польський рільн. союз при не цілих 6.000 кооператив — бюджет 1.600.000 зл. Диспропорція за велика, щоби не впала у вічі. — Ред. »К. Р.«.

„należyte opanowanie ruchów spółdzielczych ruskiego, żydowskiego i niemieckiego“ — (Підкр. наше; з огляду на вагу й цікавість цього місця ми його оставили в оригінальнім польськім тексті. — Ред. »К. Р.«). Ті рухи втішаються значною свободою. Відбуваючийся процес за убиття бл. п. мін. Пєрацкого виказує, що неодна укр. кооператива була осередком антидержавної »вивротової«, акції. (??! — »К. Р.«) У бюрократичні кліщі схоплено властивий польський кооперативний рух, а деякі галузі нашої міської кооперації (прим. гуртівні) не мають навіть союзу, до якого моглиб вписатися. (— Чи не є це всякі псевдокооперативи, гуртівні приватників під фірмою кооператив? — Ред. »К. Р.«). Жиди овшім — мають.

Бюджет дуже високий. Він непереглядний. Є чутки, що платні директорів вищі, як директорів у Банку Польськім. Оплати для многих кооператив виносять 200, 300, 400% того, що вони платили перед »уніфікацією«. Під Пельпліном є молочарня, котра платила до свого ревіз. союзу річно 260 зл., тепер мусить платити 2800 зл.

В результаті своїх слів п. Малік поставив внесення про: 1) обниження бюджету на 25%; 2) скликання спец. зїзду делеґатів Союзу в ціли обговорення проєкту новелізації кооп. закона.

Кс. пралат Больт заявив, що бюджет проєктується за високий по відношенню до того, що кооперативи давніше платили на свої союзи. Одначе цей новий бюджет дійсно відповідає розбудованому апаратові нового союзу. Промовець не вірить, щоби цей бюджет — з огляду на нужду села — міг бути виконаний. А коли буде виконаний, то це станеться зі шкодою для кооператив-платників. Яким чином можуть малі рільники удержати такий маґнатський апарат союзу, коли п. міністер рільництва говорить нам про 11 ґрошів готівкового видатку на голову сільської людности.

Пан Кєжковскі гарно говорив про те, аби свої справи брати у свої руки. Тимчасом кооперативні справи беруть у свої руки бюрократи. Натворено стільки інстанцій, рад, цензур, що голос кооперації не може найти властивого виразу.

Промови п. Маліка і кс. Больта найшли живий відгомін на салі, а ще живіший найдуть серед тисячів кооператив у краю. На жаль — внесення п. Малікі не найшли достаточної більшости. Опортунізм узяв гору над правдивими інтересами кооперації і над голосом розсудку. Прелімінар бюджету у висоті 1.600 тис. зл. принято з цим, що гол. рада має обовязок піддати його ще переглядові.

Ми не маємо змоги тут входити в близщу аналізу інформацій вшехпольського „Dz. Narodowego“; одначе не можемо залишити без напятнування низького доносу п. Маліка на українські кооперативи. Пан М. краще чим суд і поліція знає, що вийшло на яву у варшавському процесі! Очевидно, він добре знає, що нічого там на яву не вийшло такого, як він говорить, але все таки не може поминути нагоди, аби не кольнути »бранім ножем в бік« — української кооперації.

Так поступає »кооператор« — думаючи, що при тім робить прислугу своїй кооперації!

Редакції-ж »Д. Н.«, яка боліє над »опортунізмом« кооператорів, які приняли бюджет Союзу Рільн. Кооп-в і т. д., мусимо звернути увагу, що найбільше тут вини таки самих польських рільничих кооператорів! Адже для нікого не є тайною, що сильний статутарний вплив бюрократичних номінатів в заряді Союзу Рільн. Кооп-в — це свого роду забезпечення фінансових інтересів скарбу, який є головним вірителем кооператив Союзу. Це-ж знову наслідок жалюгідної і так незгідної з духом кооп. само-помочі тактики — все будувати на фінансовій помочі держави!

А теперішня нова лінія: нагальної і »плянової« розбудови молочарень за державні кредити, шпихлірів за гроші самоуправи — чиж не є продовженням тої самої помилкової тактики? При такому стані річи й такій психольоґії шкода й надіятися, щоби кооперація могла колись бути справді автономною й незалежною суспільною орґанізацією.

Нічого не поможе навіть пахуче копання ямок під . . . українськими, жидівськими й німецькими кооперативами!